

Britta Blomberg och Randi Ulberg

Redaktionerna i Stockholm och Oslo

Ord från redaktionerna

Mellanrummet kommer här med sitt andra nummer som kostnadsfri och nedladdningsbar nättidskrift. Som vi beskrev i förra numret är ett syfte med denna förändring att göra kunskaper om barn- och ungdomspsykoterapi på psykodynamisk grund mer lättillgängliga för läsarna. Vi har fått mycket positiv respons på denna övergång. Vi i redaktionerna i Sverige och Norge ser 2011 års temanummer av Mellanrummet som en förändringsprocess (som var temat för nr 24) och övergång (detta nummer) även för oss. Det innebär att vi – förutom att redigera manus – varit engagerade i de nya former som nätupplagan innefattar. I förra numret beskrev vi bl.a. införandet av peer-reviewing för manus. Detta har fallit mycket väl ut och många manusförfattare uttrycker spontant att sådana synpunkter varit stimulerande för skrivandet.

Förändring tar tid. Vi i redaktionerna har fortfarande många praktiska frågeställningar att lösa och hoppas att ni har överseende med en del oklarheter. Ett arbete pågår tillsammans med vår webmaster Magnus Bjurhammar för att utforma hemsidan, så att den blir så tilltalande och läsarvänlig som möjligt. Här tar vi tacksamt emot synpunkter från er läsare!

Från redaktionerna i Sverige

I Sverige fortsätter dessvärre den negativa utvecklingen för psykodynamiskt inriktad barn- och ungdomspsykoterapi som erbjuds i offentligt finansierad verksamhet. Men efterfrågan är stor från allmänheten och många, som redan prövat barn- och ungdomspsykiatrins gängse insatser, uttrycker att de önskar annan typ av behandling, utanför gränserna för psykiatrins diagnostiska kriterier. Många säger att de vill möta någon som har tid för dem och som lyssnar till deras berättelser, innan medicinska åtgärder sätts in.

Även på utbildningsfronten är läget tämligen dystert för barn- och ungdomspsykiaterer med psykodynamisk bas. Av de legitimeringsgrundande utbildningar som funnits med denna inriktning återstår nu bara två, varav en går sin sista termin vid Umeå universitet. Om det blir någon ny utbildningsomgång där är osäkert. Den andra utbildningen är den som ges vid Ericastiftelsen. Dit söker fortfarande många intresserade kursdeltagare, dock med varierande stöd från sina arbetsgivare. Den utbildning som ges vid Göteborgs universitet har nu enbart en KBT-inriktning. Eventuellt kan en barn- och ungdomspsykiaterutbildning på psykodynamisk grund vid Lunds universitet bli aktuell.

Inom BUP i Stockholms läns landsting företas för närvarande en översyn av olika specialiteter. Bland dem finns den unika psykoterapimottagningen för barn och ungdomar med funktionshinder, benämnd Kastanjen. En liknande verksamhet har byggts upp i Göteborgsområdet, med stark inspiration från den vid Kastanjen. I Mellanrummet nr 20 skrev leg. psykolog Jessica Johansson om mottagningen i Göteborg och om det specifika med att arbeta med barn som egentligen ingår i BUP:s ansvarsområde och som har funktionshinder, som i de allra flesta fall innebär en livslång kontakt med Habiliteringen. I Göteborg har denna verksamhet lagts under Handikappförvaltningen som ett treårigt projekt. Från ledningshåll inom BUP i Stockholms läns landsting har man dessvärre nu beslutat att lägga ner verksamheten i Stockholm, med motiveringen att denna specialistkompetens istället ska fördelas ut på de olika konsultteamen

på de största barnsjukhusen i Stockholmsområdet. De unika och samlade kunskaperna kommer därför att försvinna och på nytt står barn, ungdomar och deras föräldrar med genomgripande motoriska och psykiska funktionshinder utan en psykoterapimottagning att vända sig till. En beskrivning av psykoterapeutiskt arbete med denna patientgrupp finns också i en intervju med leg. psykoterapeuterna Suzanne Norberg Andersson och Kerstin Nilsson "Psykoterapi för barn och ungdomar med funktionshinder", i Mellanrummet nr 11.

Under året har Peter Blakes bok "Child and adolescent psychotherapy" (2011) publicerats, en bok som också anmäls i detta nummer av Mellanrummet. En erfaren barn- och ungdomspsykiater beskriver här sina erfarenheter från terapeutiska processer i mötet med många barn. Man kan i boken följa såväl historiska trådar bakåt som författarens tankar om terapiprocessen på ett lättillgängligt sätt. Böcker som denna, och de likt Elisabeth Cleves (2011), ger inblickar i terapirummet och vad som försiggår inom terapeuten. De hjälper till att sprida information om den källa till kunskap och behandling som finns att tillgå för barn, ungdomar och deras föräldrar inom nyare psykodynamisk och psykoanalytisk teoribildning. Och det är här som vi i redaktionerna i Sverige och Norge hoppas att Mellanrummet också kan bidra.

En mycket populär och nu efterfrågad behandlingsinriktning är mentalisering. Många terapeuter med psykodynamisk grund ser i denna metod ett sätt att kombinera kunskaper inom området med de krav och direktiv som råder inom offentligt finansierad verksamhet.

Nästa nummer av Mellanrummet ägnas helt åt denna metod och vi hoppas på många intressanta artiklar som kan förmedla hur denna teknik kan ses ur teoretisk synvinkel och i kliniskt arbete.

Fra redaksjonen i Norge

Situasjonen i Norge kan se ut til å ha mange paralleller med den utvikling som beskrives i Sverige. Begrepet psykodynamisk synes i mange fagmiljøer ikke lenger å være kjent, eller det er forbundet med forestillinger om terapiformer som stagnerte for lang tid tilbake og som ikke lenger er i utvikling eller forandring. Overgang til teknikkbaserte behandlingsformer skjer. Det er som om den moderne psykodynamiske forskningen, f.eks. forskningsgruppene rundt *Otto Kernberg*, *Glen Gabbard*, *Per Høglend* eller i barne- og ungdomspsykiatri, *Nick Midgley*, ikke knyttes til den dynamiske tradisjonen. *Peter Fonagy* understreker selv (seminar Oslo 2. September 2011) at hans og *Anthony Batemans* Mentaliseringsbaserte terapiform har dype psykodynamiske røtter.

Et positivt trekk er at det fremdeles foregår utstrakt opplæring i psykoanalytisk orienterte terapiformer innen barne- og ungdomspsykiatrien. Både den regionale utdannings- og forskningsinstitusjonen i Vest- og i Sørøst-Norge (RBUP) i samarbeid med Norsk Forening for Psykoanalytisk Psykoterapi med Barn og Ungdom (NFPPBU), arrangerer jevnlig utdanningsseminarer. Det finnes også helseforetak som selv gir et slik opplæringstilbud til sine psykologer og leger under spesialisering selv om dette ikke er formelle krav.

Det synes vanskelig å kunne utrede, diagnos-

tisere eller å ta stilling til et barns eller en ungdoms behandlingsbehov uten også å ta i bruk en dynamisk forståelse av utvikling og relasjonell fungering. Mellanrummet forsøker å bidra til å illustrere hvordan psykodynamiske prinsipper fremdeles er i praktisk bruk og anvendes i mange sammenhenger innenfor BUP.

Massakren på Utøya – en fredelig liten øy i en innsjø noen få mil fra Oslo – og bombeattentat mot regjeringskvartalet 22.juli, har påvirket enkeltpersoner, behandlingsapparatet og vært sentrale i det offentlige rom i Norge siden det skjedde. Gjennom kontakt med psykiatere og barne- og ungdomspsykiatere i Norge hører en stadig en bekymring for det press ungdommene blir utsatt for i etterkant. Artikkelen av *Randi Nesje Myhr* i dette nummeret peker bl.a. på behovet for ungdommer for å 'ta tilbake' styring selv. Hvor mange begravelser skal man gå i? Hvor mange minnesamlinger skal jeg delta ved? Et annet moment flere klinikere peker på, er at det ofte uttales at det var 'landets beste ungdom' – politisk aktiv ungdom, som var på Utøya. Dette er høye forventninger å skulle leve opp til. Trolig kan de også representere en ekstra belastning og en utfordring for ungdommene som var til stede på Utøya. Det å kunne frigjøre seg fra slike forventninger kan bli en prosess. Her kan nok behandlere i BUP kunne spille en rolle i tiden, som kommer slik at ungdommene i overgangen mot en normalisert hverdag skal oppleve at de kan velge mer i sine egne liv.

Foto: Asav, Wikimedia Commons

Övergångar i psykoterapi

Förra numret av Mellanrummet hade begreppet *förändring* som tema. När vi i redaktionen diskuterade vad som kommer först, förändringsprocessen eller övergången, så var detta inte ett helt enkelt spörsmål. Vi enades dock om att en förändringsprocess måste ha initierats innan en övergång kan ske – och sannolikt är inte förändringen ”i hamn” förrän övergångsprocessen är genomförd.

Vårt mänskliga liv innefattar en mängd olika övergångar, en del styrda av kroppslig förändring, tillväxt eller förtvinande av funktioner. Andra föranledda av yttre förändringar som kräver en övergång från ett tillstånd, ett livsmönster etc. till nya. Få personer har beskrivit mänskliga övergångsskeden så väl som Donald Woods Winnicott, och till hans namn återkommer därför många av artikelförfattarna i detta nummer. Han är en av de få som lyft fram själva övergången och dess implikationer.

En som visat på normala och förväntade övergångar i människans livscykel är Erik Homburger Erikson. Till skillnad från många andra utvecklingsteorier tar de åtta livsfaser som beskrivs av Erikson (2000) inte slut vid vuxen ålder, utan sträcker sig över hela livsförloppet, ända till den åldrande individens sista andetag. Trots att det är mer än ett halvt sekel sedan hans texter publicerades om människans olika åldrar, så har de än i dag en självklar plats i litteraturen. Mången ny och aktuell kunskap finns om barnets första tid i livet, likaså om tonårstiden. Men få har dristat sig till att försöka omfatta hela livscykeln. Margot Waddell (1999) är dock en av dem. I hennes bok *Inside Lives – Psychoanalysis and the growth of the personality* kan läsaren följa människans olika åldrar från före födelsen till det hon benämner ”the later years”.

Hur kan man då förstå vad en övergång kan innefatta?

Mind the gap!

Med denna uppmaning från Londons tunnelbana vill vi betona att ”the gap” är något vi ska ”mind”, dvs. bry oss om. I Stockholms tunnelbanesystem möts de resande av uppmaningen ”Tänk på avståndet ...” och i Oslo möts resenären av ”Vær opp-

merksom på avstanden – barn bør leies”. Alla dessa uppmaningar syftar till att lyfta fram övergången mellan vagn och perrong, så att den inte ska bli potentiellt riskfylld.

Andra trafikbolag använder orden ”Se upp för avståndet ...”. Detta är två helt olika sätt att uttrycka samma sak, dvs. vikten av att uppmärksamma avståndet mellan perrong och vagn, och vi tar dessa olikheter som utgångspunkt för att illustrera hur avstånd – ”the gap” – kan uppfattas.

Formuleringen ”mind the gap” innefattar att uppmärksamma ett avstånd. Som ovan nämnts är Winnicott en som ägnat en stor del av sin psykoanalytiska praktik och teoribildning kring detta begrepp. Istället för att låta avståndet – gapet – bli något som snabbt ska vara ett övergående skede, intresserade han sig för förutsättningarna för att befinna sig vid och på sikt kliva över detta avstånd. Han lyfte fram innehållet i den process som själva övergången innefattar. Det är inte ett ”då” och ett ”sedan” – övergången mellan de två tillstånden är ett fenomen i sig. Och detta fenomen varar över tid.

Man kan också dra paralleller till Melanie Kleins teorier om förutsättningar för att gå in i en depressiv position – att stanna upp och uppfatta att man är en egen individ skild från omgivningen. Att betrakta det som varit, kanske sörja det, och sedan gå vidare med vetskapen om att det förflutna finns kvar som representationer, mer eller mindre internaliserade som en del av det egna självet. Även Daniel Sterns begrepp ”det narrativa självet” innefattar en process över tid med övergångar mellan olika tidsupplevelser i livet. I dagens teoribildning kan man se detta i delar av en mentaliseringsprocess som inbegriper att man kan ta ett steg ut ur en övergångsprocess, som man befinner sig i, och samtidigt betrakta den. Inte så enkelt!

En annan av psykoanalysens bakgrundsgestalter som betonade avståndens och övergångarnas betydelse för utvecklingen var Margaret Mahler. Hon ägnade största delen av sitt yrkesverksamma liv till att utforska och beskriva övergångar och den mångfacetterade processen som separations- och individuations strävanden innebär. De faser hon benämnde differentiering, övning, närmande och så småningom själv- och objektkonstans innefattar en stor del av det lilla barnets liv, och en många månader lång övergång för att kunna bli en

separat individ.

Trafikutövarens uppmaning om att ”Se upp...” tar en annan utgångspunkt för att visa på avståndets betydelse. Här gäller det inte att uppmärksamma, eller begrunda avståndet. Tvärtom uppmanas man att se upp för avståndet, dvs. en fara lurar som man bör akta sig för. Denna fara bör man sannolikt undvika eller hoppa över så snabbt som möjligt. Som psykodynamisk ordlek kan man här associera till kliniska tillstånd, där den som inte förmår uppmärksamma avståndet istället gör allt för att utplåna det. Detta förhållningssätt kan leda till stora svårigheter att integrera olika aspekter av sig själv och det liv man genomgår. Split, dissociation, brister i depressiva och mer eftertänksamma tillstånd riskerar att ta överhanden.

Vi har i tidigare nummer av Mellanrummet publicerat flera artiklar som visar på psykoterapeutisk teknik med barn och ungdomar där tredimensionalitet, djupkänsla, process och övergångar är ytterst komplicerade fenomen att greppa (t.ex. nr 4, 13, 18, 20). Mellanrummet – avståndet – finns hotande som ett tomrum, en riktning ut mot eller ned i det utsägliga, en ”nameless dread”. Alla barn- och ungdomspsykiater har många egna exempel på hur detta kan gestalta sig i terapirummet med den patient man har framför sig. Inte minst blir detta aktuellt vid alla ”förändringar”, uppbrott i slutet av timmen och uppehåll, t.ex. inför sommaren.

I detta nummer av Mellanrummet vill vi lyfta fram vikten av övergångar och utrymme – mellanrum – mellan två eller flera områden. Vi har redan nämnt de bekymmersfulla övergångar som många ungdomar och deras familjer just nu står mitt uppe i, genom de tragiska och skrämmande händelserna under sommaren 2011 som präglade Norge och många utanför landets gränser. Hur de unga som drabbats av massakern på Utøya hanterar övergången till det vardagliga livet beskriver *Randi Nesje Myhr*, överläkare vid Senter i Midt-Troms.

Många psykodynamiskt skolade och intresserade behandlare befinner sig i en samhällsstruktur som för närvarande inte premierar sådan teoretisk kunskap och beprövad erfarenhet. Tvärtom, så hamnar många företrädare för en sådan inriktning i en försvarsposition, där man måste visa att denna grund faktiskt är verksam. *Anders Flækøy Landmark*, psykologspecialist, Oslo, bidrar än en gång med ett intressant inlägg till Mellanrummets läsekrets. Här

kan vi läsa om hur psykodynamisk behandling kan vara till nytta för barn och ungdomar med neuropsykiatriska diagnoser och där vårdgivaren anser att patienten ”behöver något mer” än de gängse behandlingstekniker som används inom barn- och ungdomspsykiatri. Genom sådana sakligt förankrade beskrivningar undviks de positioneringar som psykodynamiker numera ofta försätt i, vare sig man vill det eller inte.

Som nämnts har Winnicott en central betydelse för förståelsen av vad övergångar kan innebära. *Britta Blomberg*, redaktionen, har läst en nyutkommen bok (2011) om Winnicott och den bokanmälan utökades, liksom ett ”potential space” (ett övergångsområde) till en artikel med hennes associationer till egna kliniska erfarenheter utifrån de begrepp som boken belyser.

Leif Lindahl, leg psykolog, leg psykoterapeut, Göteborg, har tidigare bidragit med uppskattade artiklar i Mellanrummet, där Winnicotts teorier står i förgrunden för de terapier han bedriver. I detta nummer får vi ta del av övergångarnas betydelse för sådant arbete.

Den mänskliga livsrytmen består av många övergångar och i detta nummer kan man läsa om det lilla barnets många övergångar i förskolan, i skolan, under tonåren och den åldrande människans övergångsskede från livet och förberedelserna inför att lämna sin tid på jorden.

En övergång är alla de uppbrott, avslut och begynnelse som ett barn på förskolan och skolan dagligen måste förhålla sig till. I en intervju med socionom *Bente Solberg Grande* och specialpedagog *Gro Eriksen*, Oslo, får vi ta del av hur sådana övergångar kan gestalta sig inom förskolan och hur barn med problematik inom sådana områden kan få stora svårigheter i sin pedagogiska vardag.

Ytterligare en övergång vi här vill belysa är skolsituationen för barn med särskilda behov. Under de senaste årens skolpolitik har åsikterna varierat om formerna för vilken typ av insatser som dessa barn behöver. Ömsom är det integrering som står på menyn, ömsom specialklasser, skilda från de så kallade normalklasserna. *Peter Candler*, leg psykolog, leg psykoterapeut, arbetar som skolpsykolog i Stockholms stad. Här beskriver han en metod för integrering som Stockholms skolor nu för fram och Mellanrummets läsare får ta del av en modell presenterad vid några studiedagar vid Harvard University under hösten 2011.

En annan form av övergångar som alla människor ställs inför är växandet och åldrandet. Tonårstiden innebär stora förändringar, såväl kroppsligen som relationellt. Hur detta kan lyftas fram och bemötas i behandling får vi en inblick i genom en intervju med socionom, *Annika Daag*, Sollentuna, leg psykologerna *Görel Hedtjärn* och *Monica Tegerstedt*, samtliga leg psykoterapeuter.

Läsaren kan också ta del av tankar om övergångar i livets senare skede och åldrandet genom *Dana Johnsons* arbete. Hon är psykodramaledare och arbetar med grupper inom den institutionaliserade åldringsvården vid Södermalms stadsdelsförvaltning i Stockholm stad.

Övergångar sker i dagens globaliserade värld allt oftare också mellan geografiskt och kulturellt långt ifrån varandra belägna platser. Leg psykolog, leg psykoterapeut *Azra Abazari*, Stockholm, berättar om sina erfarenheter av arbete med människor som bytt land och kultur, oftast under dramatiska och traumatiserande former och hur övergången mellan dessa länder kan utgöra såväl hinder som möjligheter, beroende på individens psykiska och relationella förutsättningar.

I en artikel av *Anne Marie Knutheim*, Barne- och ungdomspsykiatrisk avdelning, Psykiatrien i Vestfold HF, *Harald Askeland*, Avdelning for Videreutdanning, Diakonhjemmets Høyskolesenter og *Jens Egeland*, Forskningsenheten, Psykiatrien i Vestfold HF får vi ta del av en efterundersökning av behandlingen vid en dagavdelning. Här betonas patientens och familjens behov av support vid övergångar i olika skeden i den unges liv. För vissa patienter och deras familjer räcker inte den öppnopolikliniska verksamheten. En mer omfattande insats är nödvändig – ett mellanting mellan livet hemma i familjerna och en mer begränsad insats på öppenvårdsmottagningar. Här kan läsaren ta del av hur en sådan verksamhet utvärderats och hur behandlingsresultaten är beständiga över lång tid.

I detta nummer presenteras i en Brief Report *Erik Stänickes* doktorsavhandling, vilken visar på en efterundersökning av psykoanalytisk behandling. Avhandlingen är en teoretisk studie om psykologisk förändring efter psykoanalys.

Som alltid har vi också ett antal bokanmälningar av litteratur som är av intresse för alla intresserade av psykoanalytiskt och psykodynamiskt inriktad behandling, liksom några rapporter från aktuella konferenser, bl.a. en uppskattad konferens

i EFPP:s regi. Den ägde rum i Krakow i oktober och från den rapporterar *Kristofer Wikstad*, som genom Föreningen för barn- och ungdomspsykoterapeuter också är ansvarig utgivare för Mellanrummet. Temanumret hösten 2012 kommer helt att ägnas åt syskon och psykoterapi.

Referenser

- Blake, P. (2011). *Child and adolescent psychotherapy*. London: Karnac.
- Cadwell, L. & Joyces, A. (2011). *Reading Winnicott*. London: Routledge, The New Library of Psychoanalysis.
- Cleve, E. (2011). *Hur länge ska hon vara död?* Stockholm: Natur & Kultur.
- Homburger Erikson, E. (2000). *Den fullbordade livscykeln*. Stockholm: Natur & Kultur.
- Waddell, M. (1999). *Inside Lives – Psychoanalysis and the growth of the personality*. Tavistock Clinic Series. London: Duckworth.

Britta Blomberg och Randi Ulberg

Redaktionerna i Stockholm och Oslo